

דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק

אבדק"ק צאנז-קלויזענבורג זצוקללה"ה

גליון י"ז

[תש"ע]

שנה כ"ו

בשיעור חורש"י פרשת יתרו תש"מ לפ"ק

בתורה"ק (שמות יח, א) וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים. ויל"ד אחר שאמר את כל אשר עשה אלקים למשה הרי הכל בכלל, ומה הוסיף באמרו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, וכבר הרגיש בזה רש"י בפירושו.

עוד נקדים להבין וליתן טעם לשבח, למה כליל פסח כשאנו מספרים את כל האותות והמופתים שעשה עמנו השי"ת כשהוציאנו ממצרים, אין אנו מזכירים אפילו באות אחת את משה רבינו שהוא היה שלוחו של הקב"ה להוציא את בני ישראל ממצרים, ועליו אמר השי"ת אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם (שמות רבה ג, ג), ויפלא מדוע אנו מעלימים פרט זה מסיפור יציאת מצרים, וכבר דברנו מזה כמה פעמים.

ונראה לבאר על פי מה שמצינו דבר פלא בגמ' (פנהדרין צג.) כשהושלכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש, ודניאל להיכן אזל וכו', אמר איזיל מהכא דלא ליקיים בי (דברים ז, ה) פסילי אלהיהם תשרפון באש. פרש"י, דנבוכדנצר עשאו אלוה, כדכתיב (דניאל ב, מו) נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכה ליה. מבואר מדברי הגמ' שאף שבדאי דניאל מחה בו, והסביר לו שהוא איננו אלא עבד ה' ותו לא, בכל זאת כיון שסו"ס עשאו נבוכדנצר עבודה זרה, חשש דניאל שמא יתקיים בו פסילי אלהיהם תשרפון באש.

כיוצא בזה מצינו גם בזה"ק (ברע"מ פרשת בהר דף קיא) שאדם הראשון חטא בעון עבודה זרה ונתחייב שריפה מהאי טעמא דכתיב פסילי אלהיהם תשרפון באש, ולכן נתגלגל באברהם אבינו שהושלך לתוך כבשן האש, ותיקנו. ונתבארו הדברים בספר עשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ג פ"ו) להרמ"ע מפאנו ע"פ מאמרם ז"ל (פדר"א פרק י"א) כיון שנברא אדם הראשון קם על רגליו והיה מתואר בדמות אלקים, והיה קומתו מן המזרח למערב וראו אותו כל הבריות ונתיראו מלפניו, סבורים שהוא בוראם, ובאו להשתחוות לו. אמר להם מה אתם באים להשתחוות לי, בואו אני ואתם ונלביש גאות ועונו ונמליך עלינו למי שבראנו, עכ"ל. ולזה החטא כווננו בזה"ק שחטא אדה"ר בעבודה זרה בכך שביקשו הבריות להשתחוות לו, ואף שהוא מנע בעדם, מכל מקום נתחייב שריפה, ולכן הושלך אברהם אבינו שהיה גלגול אדה"ר לכבשן האש. הרי שהדבר מוסכם הן בגמ' והן בזה"ק שהאיש שהשתחוו לו אפי' שלא לרצונו הרי הוא מתחייב שריפה. ובאמת שזו היא פליאה עצומה למה יתחייב דניאל בשביל איזולתו של נבוכדנצר, ומדוע ישרף אדה"ר בגין סכלותם של החיות והעופות.

ועלה בדעתי לעיין במקור הדברים ולבררם ע"פ הלכה כדרכי. הנה כברכי יוסף (או"ח סי' קל"ד אות ג') האריך למענינו אודות מנהג כמה מקומות שכאשר מוציאים את ספרי התורה מארון הקודש מנהגם להשתחוות לנגדה, והביא שם מדברי הרי"א"ו (הובא בשלטי הגבורים קדושין יד:) שמדבריו משמע לאסור להשתחוות לפני ס"ת, כי לא הותרה השתחוואה אלא לפני הקב"ה אחד יחיד ומיוחד לבדו, אולם מדברי שאר פוסקים מביא שדעתם להתיר ומצוה יש בדבר, ודעתם שאין הכוונה בהשתחוואה זו להשתחוות אל התורה, אלא לנותן התורה, ובכרכ"י שם מצרד דאף הרי"א"ו מודה בזה עיי"ש. והביא סמך לדבר מלשון התפילה בזה"ק (פרשת ויקהל דף רי.) אנא עבדא

דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה ומקמי דיקר אורייתיה, הרי שמותר להשתחוות לפני יקר אורייתיה, אלא שצריך שיקדים תחילה ויאמר אנא עבדא דקודשא בריך הוא, להורות שגם השתחוואתו לתורה היא לכבוד השי"ת לבדו.

והנראה דכאמת הדבר תלוי בכוונת האדם, אם אכן כוונת המשתחוה רצויה ודעתו להשתחוות לפני נותן התורה, "דסגידנא קמיה", ומשום כבודו ית' הוא משתחוה גם "מקמי דיקר אורייתיה", מצוה יש בדבר. אבל אם אדם שאינו בר דעת יטעה וידמה לחשוב שישנו דבר נפרד ח"ו מהשי"ת, אזי השתחוואה זו אסורה. לכן היתה דעת הרי"ז לאסור השתחוואה זו מחשש מכשול וטעות המוני העם, שלא ישכילו להבין שאין קדושתה של התורה אלא מכח קדושתו ית', אורייתא קוב"ה וישראל חד (וזה"ק אחרי ענין), ולא ידעו שאין שום קדוש בעולם זולת השי"ת כדכתיב (שמואל א' ב, ב) אין קדוש כה', וכאמרינו אתה קדוש ושמוך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה כי א-ל מלך גדול וקדוש אתה, ויבואו ח"ו לטעות בשתי רשויות כהבלי הגויים.

לבאר הדברים ביתר עמקות, אקדים לעורר אודות לימוד חכמת הקבלה, שהרבה יש לדבר בזה בפרט בזמנינו שבכמה מקומות שגו וטעו בזה.

הנה הדבר ברור, שהלומד קבלה מפני השתוקקותו לדעת מה נעשה בעולמות העליונים, כדוגמת האיש הקורא בכתב עת כדי לדעת את החדשות הנעשות בכל קצוי תבל, או כאיש שהוא תאב לדעת את מספר הנהרות וההרים הנמצאים עלי אדמות, או להיות בקי בתכונת כדור הארץ ובמספר הדגים שבים, ומחמת רוב השתוקקותו לדעת את הכל, הרי הוא חושק לדעת גם מה נעשה בשמי מרום. כדרך שאדם מחשב את שיעור גודל השמש, הוא מחשב את הנעשה למעלה, ומפאת רוב חפצו לדעת מה נעשה בשמי מעל הוא נוטל לדוגמא את הספר הקדוש אילן הגדול (סדר העולמות למהר"מ פאפירש) כדי לדעת את תכונת העולמות, את צורת כסא הכבוד, ואת מראה המלאכים והשרפים מקומם ומעשיהם. האיש הלומד קבלה למטרה זו, לבד ממה שלא יתכן לאדם גשמי להשיג דבר רוחני, כשם שלא יתכן להסביר לסומא את ההפרש שבין מראה אדום למראה לבן וכדו', ואף אם יכביר במילין עד שהסומא יוכל לחזור על דבריו בעל פה, בכל זאת לא יבין הסומא מאומה, כי אין באפשרותו לצייר לעצמו שום דוגמא לזה, כן אי אפשר לאדם לצייר לעצמו דבר רוחני, ואי אפשר לשבר את אוזניו אלא על ידי הגשמת הדבר הרוחני, ולדמות מן הדברים הגשמיים את הדברים הרוחניים. והגם שאסור לגשם, מ"מ מן ההכרח לדמות מילתא למילתא, כי בלא זה אי אפשר לו להבין כלל. וכיון שכן, לבסוף עלול לימוד זה להביאו לידי הגשמה ולידי מינות ואפיקורסות. אשר על כן הרחיקו תלמידי הבעש"ט הק' את לימוד הקבלה למטרה זו בתכלית הריחוק.

חכמת הקבלה לא יאתה אלא לאיש אשר זכה להתפשט לגמרי מחיזו דהאי עלמא, למי שמשעבד את כל רמ"ח אבריו ושם"ה גידיו אל השי"ת עד שגופו נהפך למלאכיי, והוא רואה מראות אלקים כלשון הנביאים (יחזקאל א, א), שאז השי"ת בעזרו שיוכל להשיג דבר רוחני. ועד שלא זכה למדרגה זו, אזי כל מה שהוא מחשב וכל מה שהוא סובר, הכל הוא בגדר הגשמה. וכבר הזהירו על זה המקובלים הקדמונים, כהרמב"ן, האריה"ק ומהר"ח"ו (שער התקדמות הקדמה א'). אכן אחריהם בא הבעש"ט הק' והוסיף ללמד את בני"י עוד, שבכלל אין לו לאדם להיות תאב להוסיף מדע, ואין לו ליהודי לדעת דבר בעולם אלא מה שיועיל לו לעבוד את השי"ת, כמאה"כ (דה"י א' כה, ט) דע את אלקי אביך ועבדהו, שאין לך לדעת את אלקי אביך אלא על מנת שתדע איך לעבדו. אך הדבר שיש לנו בו נפק"מ לעבודת ה' אותו אנו רשאים לדעת, ולא נתבונן במושכלות לשם ידיעה, אלא כדי שנדע היאך ללמוד, היאך להתפלל והיאך לקיים מצוות ומעשים טובים.

המעייין בספרי תלמידי הבעש"ט הק' ובספרי תלמידי לדורותיהם, יראה, שהגם שכל דבריהם דברי קבלה, ואף הדברים הנראים כדרושים בעלמא הם כאמת בדרך נסתר, בכל זאת את כל דבריהם

הלבישו להורות היאך לעבוד בהם את השי"ת, ליראה ממנו ולאהבה אותו, איך לפארו ואיך ליחדו. מכל דבר וענין הוציאו את הנצרך להם לעבודת ה'. ובמה שאין לו שייכות לעבודת ה' לא השתמשו.

כיוצא בזה, אף באבריהם לא השתמשו הצדיקים אלא לצורך עבודת ה', כפי שהעיד זקה"ק מהרצ"א מדינוב זי"ע (עי' דרך פקודי מל"ת ל"ה בהג"ה) שרבה"ק מלובלין זי"ע התפלל וביקש מהשי"ת שלא יראה שום דבר בעולם שאינו נוגע לו לעבודת ה'. וסיפר זקה"ק עור, שפעם אחת היו הוא וחבריו עומדים לפני רבם רבה"ק מלובלין, בשעה שנכנסה אליו אשתו הרבנית וביקשה ממנו מעות לקנות כנגד הנצרך לה [ואף פרט זה יש בו מן החידוש, שכאשר אשת רבה"ק מלובלין היתה זקוקה לבגד היתה צריכה לבקש מרבה"ק מלובלין בעצמו], ונענה לה. כשיצאה, פנה רבה"ק מלובלין אל משמשו ושאלו לכמה מטר בד זקוקה הרבנית, הגבוהה היא או נמוכה. והגיד זקה"ק שכמעט בת שחוק עלתה על שפתותיהם באותה שעה. הרי שאף אחר כשלושים שנה שהיה רבה"ק מלובלין נשוי לאשתו, ומסתמא כבר היו לו נכדים ממנה, בכל זאת עדיין לא הכירה, כי עיניו לא ראו אלא דברים הנוגעים לעבודת ה'. ובאמת שאין מעשה זה פלאי כל כך, וכבר הזכירו כעין זה כנמרא (שבת נג:) מעשה באדם אחד שנשא אשה גירמת ולא הכיר בה עד יום מותה.

כהא גם שמעתי מהרה"ק מקאלאשיץ זצוק"ל, שהגיד על זקה"ק מגארליץ זי"ע [שנסתלק סמוך ללידתי והיה כמעט בימי], שהיה דרכו להתפלל שמונה עשרה על יד החלון הפונה לרחוב בעינים פקוחות. ואמר הרה"ק מקאלאשיץ ששמע מהרה"ק מצעשינוב זצוק"ל [שאף הוא היה גברא רבא, בנו של הרה"ק משינאווא זי"ע, ומגדולי חסידי גארליץ, והיה נטמן בביתו של זקה"ק מגארליץ במשך כשנה ומחצה, ואמר אני הנני קצת "מבין" על דודי] שאמר, אנו כבר ידענו והיו בידינו סימנים לדעת מתי עיני הרה"ק מגארליץ פקוחות והוא רואה, ומתי עיניו פקוחות ואינו רואה מאומה. יען כי גם עיניו של זקה"ק היו ברשותו, כדרך שאמרו בגמ' (נדרים לב:) כתיב אברם וכתוב אברהם, בתחילה המליכו הקב"ה על מאתים ארבעים ושלושה אברים, ולבסוף המליכו על מאתים ארבעים ושמונה איברים, אלו הן, שתי עינים ושתי אוזנים וראש הגויה. שבתחילה המליכו הקב"ה על אבריו שהם ברשותו לזוהר מעבירה, ולבסוף המליכו הקב"ה אפי' על האברים שאינן ברשותו, באופן שלא היה צריך לעצום עיניו כדי שלא יראה, אלא היה בכוחו לעמוד בעינים פקוחות ובכל זאת להיות דבוק בהשי"ת ולא לראות אלא את שם הוי"ה אור אין סוף ב"ה וב"ש לנגד עיניו, ועיניו לא תחזינה שום דבר שאינו נוגע לעבודת הבורא, ומכל שכן שלא יראה דבר המונעו מעבודת ה'.

זהו שמצינו באברהם אבינו ע"ה שאמר לשרה אשתו (בראשית יב, יא) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, ופרש"י, שלא הכיר בה כל ימיה. אין המכוון בזה שאברהם אבינו היה נוהר ועוצם את עיניו כל ימיו מלהסתכל בה, שהרי כזאת יכול כל אחד לעשות, אלא הכוונה שאף בשעה שהיה אברהם מסתכל בפני שרה לא ראו עיניו מאומה.

בזה יל"פ מאה"כ (בראשית טו, לב) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה' ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. היינו שבאם תזכרו את כל מצוות ה', אזי ממילא לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, עד שיהא בכוחכם להלך בחוצות העיר ולא לראות צורת אדם כלל, זולת שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טו, ה), ותו לא. האיש העובד את השי"ת בבחינה זו ומקדש את כל מעשיו ואף את ראייתו לעבודת ה', אינו רואה אלא את הנצרך לו לעבודת ה', עיניו רואות את ספר התורה, ובאפשרותו לקרוא דברי תורה אפילו כשהם כתובים באותיות קטנות ביותר, ואילו בעיני דעלמא, אף את הדבר הגדול כעוג מלך הבשן לא יראה. מדרגינה זו ראו אצל צדיקים רבים שלא ראו אלא מה שרצו לראות, והרבה ענינים שראו אצל צדיקי אמת יבוארו על פי הקדמה זו.

צדיקים אלו אפילו מראות עליונות מאנו לראות ולא היו תאבים להתבונן בהם, כי בכל דבר ודבר היו מתבוננים את ורק מה נחת רוח יהא להשי"ת ממראה זה שאראה. [חסר קצת].

כיוצא בזה, גם כשמספרים את מעשי הצדיקים, אין לנו להאריך בסיפורי מופתים. לא על ידי מעשי מופת יהפך אדם להיות חסיד, אלא עיקר הסיפור צריך שיהא בעניני עבודת השי"ת, לספר האיך עבדו הצדיקים את ה', כפי שנהגו חסידים ישישים וצדיקי הדור הקודם שהכרתים בסיפוריהם. מסופקני אם עבר על כ"ק אאמו"ר זי"ע שעה אחת או רגע אחד שהסית את דעתו מזקה"ק מצאנו זי"ע, ובכל עת היה מדבר אודותיו, ובכל זאת כמעט לא נשמעו מפיו מעשי מופת, וכשסיפר מעשי מופת היה הדבר נחשב למאורע יוצא מן הכלל, כי כל סיפוריו לא היו אלא לתאר את תפלתו של זקה"ק, את אופן אמירת "נשמת" או "הודו" שלו, את עריכת הסדר אצלו וכדו'.

כמו כן הכרתי גם את הרה"ק מנאסוד זצוק"ל ושאר חסידים זקנים שעוד נסעו לצאנו אל הדברי חיים ואף לצדיקים הקודמים לו. הכרתי גם יהודי זקן מופלג למעלה מבן תשעים שעוד הסתופף בצל הרה"ק ר' אלעזר מקאזניץ זצוק"ל, ואף זכה להיות אצל הרה"ק מנעשכ"ו זצוק"ל. כאשר יהודים כדוגמתם סיפרו סיפורי צדיקים היו הכל מטים את אזניהם לשמוע, אכן לא היו מספרים אלא האיך התפלל הרבי, וכיצד היו תהלוכותיו, את גודל היראה שהיתה חופפת עליו, באיזה אופן הלך לתקיעת שופר, והאיך הלך למקוה וכדו', ולפעמים בתוך הדברים היה נפלט מפייהם כמשיח לפי תומו סיפור מעשה מגילוי רוח הקודש. אך עכ"פ לא זאת היתה עיקר שיחתם, אלא כל כוונתם היתה להורות לעם דרכי ה', איך לנהוג ואיך לעבוד את השי"ת, וידעו שכל אחד ואחד יכול להשיג מדרגות אלו אם רק ירצה, ולא סיפרו סיפור מעשה בעלמא שאירע מלפנים, כי באמת גם היום יתכן להשיג מעלות אלו. והאומר שהיום לא יתכן להתנהג כ"יהודי", הרי הוא רח"ל "אינו יהודי".

עיקר דרכם של הבעש"ט הק' ותלמידי הרה"ק הרבי ר' בער וחבריהם הקדושים זי"ע היתה לקרב את ישראל לאביהם שבשמים, ולהורותם האיך לקיים מצות ואהבת את ה' אלוֹקֵיך (דברים ג, ה), ואת מצות את ה' אלקיך תירא (שם יג), האיך היא הדרך להגיע לאהבת תורה ולמסירות נפש לכבודו ית', האיך להתרחק מגשמיות ומתאוות עוה"ז, ולברוח מן הכבוד ומן הגאווה. ואילו בדורנו הכי יעלה על דעת האדם אפי' בחלום לנסוע אל רבו כדי ללמוד ממנו מדה טובה. אפשר לאדם שיהא נחשב ל"חסיד" גדול המרבה לעסוק בסיפורי צדיקים מגדולת הצדיקים בדורות עברו, אולם אין חסידותו מחייבת אותו כעת מאומה. וכי נוסע הוא לרבו למען דעת האיך להתנהג כיהודי, כדי ללמוד ממנו אהבת ה' יראת ה' ודבקות בהשי"ת, או כדי ללמוד את שמירת המצוות ואת שבירת התאוות וכדו'. כשבא אל רבו האם נשפע אליו משהו, והוא מקבל דבר מרבו. אין כוונתי לאדם זה או אחר ח"ו, אלא כוונתי בכללות, שהחסידות בדורנו ירדה לדיוטא תחתונה.

החסידים שנסעו אל זקה"ק מצאנו ונכנסו לפניו עם קוויטל, לא עלה על לב מי שהיתה בו נקודה של דעת לבקש ממנו אודות עניני גשמיות, ואפילו חשוכי בנים נמנעו מלהזכיר את עצמם לפני זקה"ק. וכאשר היו צריכים להיוושע בעניני גשמיות היו נשותיהם נוסעות לצאנו ונושאות את קולן בכבי לפני זקה"ק. אבל חסיד בר דעת לעולם לא היה עולה על דעתו להזכיר לפני זקה"ק דבר גשמי, בידעו כי לשוטה יחשב. כשם שאפילו בדורנו המגושם לא יעלה על לב אדם באמצע תפילת נעילה ללכת לברר אודות דירה להשכרה או אודות עסקי יהלומים, כי הכל יחשבוהו לרשע ואפיקורוס אשר אף ביום הכיפורים דעתו נתונה על עסקי גשמיות, כן לצאנו לא נסעו אלא על עניני רוחניות, להתבונן איך הרב אומר "הלל" וכדו'. והאיש שנכנס אל זקה"ק היו ידיו מרתתין, וכשהיה מסתכל בפני הרבי היו פניו מחוורות ושערותיו סומרות מפחד, ולא היה אפשר לו לדבר אודות עסקי הבליז.

עובדא הוה – כמדומה היה זה הגאון בעל קול אריה זצוק"ל שהיה מקדושי עליונים – שהגיע לשינאווא ביום רביעי, ואירע שבאותו יום התלהט הרה"ק משינאווא זי"ע עד מאד באמירת שיר של יום בהתלהבות עצומה, ואמרו בקול גדול וחזר עליו שוב ושוב, עד שארכה אמירת השיר של יום ביום ההוא הרבה יותר מאמירת "ונתנה תוקף" בראש השנה או ביום הכיפורים, ובפרט באמירת הפסוק (תהלים צד, יח) אם אמרתי מטה רגלי הסדך ה' יסעדני, היה בית המדרש כאש להבה. נענה הקול אריה ואמר, אנשים סבורים שצריכים לבוא לשינאווא על ימים גוראים, ולא היא, לשינאווא צריך לנסוע על יום רביעי.

הגאון בעל חתן סופר זצוק"ל בא פעם אחת לצאנו בלוויית מספר בעלי בתים חשובים, ובבואו לבית המדרש עמד זקה"ק באמצע תפילת ערבית, נעמד החתן סופר והתבונן איך זקה"ק קורא קריאת שמע. לפתע הבחינו הבעלי בתים שרבע החתן סופר אינו נמצא בבית המדרש, והיה הדבר תמוה בעיניהם מאד להיכן נעלם הרב בעיר זרה, זמן מועט אחר שהגיע לשם. התחילו לחפשו עד שמצאוהו בחדר הסמוך אחורי התנור [התנורים בגליציא מלפנים היו גדולים באופן שהיו יכולים לעמוד מאחוריהם] מוטל על הארץ כשהוא בוכה ומטיח את ראשו בתנור. לקול קריאתם נעמד ויצא משם נכלם, ואמר בקול בוכים, בהכרה אשכנזית, אוי לי, הלוא כל ימי חיי לא קראתי קריאת שמע. בדברים כגון אלה התבונן החתן סופר, היאך יהודי קורא קריאת שמע לפני השי"ת, ולא שת לבו להתבונן בדברי הבל על אותות ומופתים, כי על דברים כאלו לא שם מעייניו כלל.

ובאמת שהיה די אפילו בראיה בעלמא שהיו מתבוננים בפני זקה"ק להביא בלב האדם יראה אהבה ודעת היאך לעבוד את השי"ת. על פי זה יובן סיפור המעשה ששמעתי מאנשים נאמנים, ששמעוהו מפה קדשו של זקה"ק הבני יששכר, שסיפר, פעם ביום השבת נענה רבה"ק מלובלין ואמר, כל מי שהוא נמצא בדורו של המגיד הקדוש מקאזניץ ואינו מכירו, הרי הוא עתיד ליתן את הדין, כשמוע זקה"ק את הדברים האלה נפלה עליו אימתה ופחד שמא יבוא משיח צדקנו, או שמא ימות עד שלא יראה את המגיד מקאזניץ. המתין זקה"ק בקוצר רוח עד אחר הברלה, ותיכף אחר הברלה שם פעמיו לקאזניץ, והלך את כל הדרך במרוצה מגודל ההתלהבות והפחד מן הדין וחשבון שהוא עתיד ליתן אם לא יזכה להכיר את המגיד מקאזניץ [אי אפשר לנו לתאר לעצמנו כלל יראה כזו, ולזכות ליראה זאת צריכים להיות כה"בני יששכר"]. בבואו לקאזניץ לא נח אפילו שעה קלה, אלא תיכף ומיד מיהר לביתו של המגיד. המגיד הק' היה חלוש מאד בטבעו ולעתים קרובות היה מוטל במיטה, וגם כבוא זקה"ק לביתו שכב המגיד במוטתו וקהל רב עמד סביבו, באופן שזקה"ק לא יכל להסתכל בפניו, הצטער זקה"ק מאד בחששו שמא ברגעים אלו יבוא משיח צדקנו והוא עדיין לא זכה לראות את פני המגיד מקאזניץ, ובלית ברירה טיפס על איזה דבר כדי שיוכל להתבונן בצורת המגיד, וברגע שראהו החווה המגיד מקאזניץ ואמר, בראיה בעלמא קני.

אין כוונתי בסיפור המעשה להגיד את רוח קדשו של המגיד מקאזניץ שתפס את מחשבתו של זקה"ק, רק כוונתי ללמד שהיה כדאי לו לזקה"ק לרוץ רגלי מלובלין עד קאזניץ בלי לעצור לרגע, כדי לראות את המגיד מקאזניץ בראיה בעלמא. ובאמת הלואי שהיינו זוכים על ידי עבודה של חמישים שנה לקבל אור כאותו אור שקיבל זקה"ק ברגע אחד שהסתכל בצורת המגיד הקדוש מקאזניץ. הצדיקים השפיעו בלבבות בני ישראל אהבה ועבודת ה' שהיה די בהם גם לבני בניהם.

כיון שכן, היה כדן שאדם הראשון יטיל אימה על כל רואיו, בבחינת וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים כח, י), עד שכל המסתכלים בו יכנעו לפני אור אין סוף, ואמונתם תתחזק להאמין בהשי"ת אשר הוא ואין זולתו ולהשתעבד לו. ברם מאחר שלא זכה אדם הראשון למדרגה זו, וכאשר התבוננו בו החיות והעופות בקשו להשתחוות לפניו, על כן נתחייב אדה"ר שריפה, כי על אדה"ר היה מוטל להמשיך בלב החיות המסתכלות עליו להיות כחמורו של ר' פינחס בן יאיר (חולין ו:). כן על דניאל היה מוטל להשפיע אפי' על רשע ממא כנבוכדנצר

שחיק טמיא, ולעורר בו כשהוא מסתכל עליו אמונת ה' ופחדו, שלא יתלה את האלקות בדניאל. לכן היה דניאל מתיירא שמא יתקיים בו פסילי אלהיהם תשרפון באש, כי ידע שהאשמה תלויה בו על כך שלא הצליח לעורר את לב נבוכדנצר בראותו את חכמת דניאל ולהביאו לידי יראת ה' ואהבתו, שיאמר, אם כל כך גדלה מעלת דניאל, בידוע שאלקיו של דניאל גדלה מעלתו עד מאד, והוא אלקי האלקים ואין עוד מלבדו. כן נראה לי באופן אחד לקרב מעט את הדברים לשכל האנושי, להבין על מה נענש דניאל. ויש בזה עוד ענינים רבים.

מהאי טעמא אין אנו מזכירין כלל בליל הסדר את שמו של משה רבינו שהוא הוציא את בני מארץ מצרים, כי אלמלי היינו מזכירים את שמו של משה היה מקום למעות ולומר שלא תיתכן יציאת מצרים אלא בדור שיש בו צדיק כמשה עבד ה', אבל בימינו מי האיש אשר יוכל להתדמות אל משה, והיכן ימצא אדם הקרוב אל ה' כמשה, והרי כבר נאמר (דברים ל"ד, י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. אולם לאמתו של דבר אמרו חז"ל (תנא דבי אליהו רבא פכ"ה) חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אברהם יצחק ויעקב, הרי שעלינו לרצות להגיע למדרגת אברהם יצחק ויעקב. ואף כי אמנם אמר הכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, כבר אמרו בגמרא (ר"ה כא:): לגבי שלמה המלך, בנביאים לא קם אבל במלכים קם. נמצא שאף שלא יקום עוד נביא כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, מ"מ יתכן שבענינים ידועים יזכה אדם למעלתו של משה. לא נאמר אלא שלא יקום עוד נביא כמשה, אבל לא נאמר שלא יקום עוד עניו כמשה, או שלא יקום עוד חכם כמשה. וכשם שיתכן לאדם להגיע למעלת אברהם יצחק ויעקב, כן יתכן שיעניו האדם בכמה ענינים למדרגותיו של משה רבינו ועכ"פ למקצת מהם.

אשר על כן, בכל דבר ודבר שאנו למדים בתורה ממעשי משה רבינו, על הדבר לעורר בלבבנו קנאה ולהתבונן, הנה זה האיש משה חי במצרים, ובמשך י"ב או י"ח שנה התגדל בביתו של פרעה הרשע (ע"ן פדה"ד ב"א שפ"ו), ובכל זאת יצא ממנו "משה רבינו", ואילו אני התגדלתי בבית אבי הקדוש, ולא במקום טומאה כארץ מצרים ערות הארץ (בראשית מב, ט), ובכל זאת הנני נראה כפי שאני נראה. בכל פעם שאנו לומדים פסוק בחומש, כגון וידבר ה' אל משה לאמר, עלינו להתבונן היכן אנו נמצאים בעולם לעומת מדרגת משה רבינו. אמת כי אי אפשר לנו להתנבאות באספקלריא המאירה כמשה רבינו, עולם עכ"פ מדוע לא נזכה לראות באספקלריא שאינה מאירה כמדריגת שאר הנביאים (יבמות כ"ט), או למצער נזכה למדרגת רוח הקודש, או לשמוע כרוזים משמי מעל, ולכל הפחות לזכות לראיית מלאכים או לגילוי אליהו, ואיככה לא יצא ממני כלום והנני חומא פושע ובור.

בדרך זה עלינו לספר את מעשי משה רבינו, כי מה בצע בסיפור דברים בעלמא שפעם היה משה, בשעה שאין הדברים מחייבים אותנו עתה. סיפור מעשה שאינו מביא אותנו לידי עבודת השי"ת ואהבתו לא מעלה ולא מוריד, כי מאי הוה הוה, ומסיפורי מעשיות לא יהפוך אדם לצדיק. יתכן שיהא אדם בקי בסיפורי צדיקים למכביר, ובכל זאת יהא פושע ישראל גמור. אפשר לאדם שיהא בקי בכל ספר סדר הדורות בעל פה ובכל זאת יהא בור וריק, כפי שנמצאים בזמננו פושעי ישראל המחברים חיבורים שונים על תולדותיהם של תנאים ואמוראים על פי המחקר, וספריהם מלאים באפיקורסות. כי סיפור מעשה שאינו מחייב את האדם, ואין לומדים אותו כדי לקיים "דע את אלקי אביך ועבדהו", אין בו ממש.

הן הן הדברים אמורים גם כלפי מעשי נסים, שהסובר שבדורנו אין השי"ת עושה נסים הרי הוא אפיקורס, כפי שכבר אמרתי פעמים אין מספר. הלא כל הנעשה בעולם הוא בדרך נס, אף ידי הנכפפת עתה אינה נכפפת אלא ברצונו ית', כל טבעי העולם המה למעלה מדרך הטבע ויש בהם נסי נסים. לא רק מלפנים שמע השי"ת את תפילות בני, אלא אף בדורנו אנו הוא שומע תפילת כל פה, ואין שום שינוי בו ית' מאז ועד עתה, כאמרנו בסליחות, מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו וגו'. הכוונה בזה להורות שאין שום שינוי לפני ית' מעת שענה את אברהם אבינו לזמננו, ואין לומר שהשי"ת ענה דווקא את אברהם אבינו ולא אותנו ח"ו, אלא אותו אלקים שענה את אברהם בהר המוריה הוא יעננו גם היום.

אלמלי היינו מתפללים בידעיה זו שאנו מתפללים אל השי"ת והוא שומע את דיבורנו בבחינת (ברכות כה): דע לפני מי אתה עומד, היתה תפילתנו נראית אחרת לגמרי. כי אז היינו עומדים להתפלל באימה ובראה, קודם התפילה היינו מתבוננים מי הוא השי"ת שאנו עומדים להתפלל לפניו, אשר הוא אינו גוף ולא ישוגהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל (י"ג עקרים להרמב"ם), והוא יחיד למעלה ולמטה ואין זולתו, והוא צופה הכל, ולפניו ית' אנו עומדים עתה להתפלל ולבקש שיתן לנו את צרכינו. אם היינו מתבוננים קודם תפילתנו כן, לא היתה תפילתנו נראית כפי שהיא נראית היום, אשר יתכן שאדם יכנס לביהמ"ד ויתפלל את כל סדר התפילה ויצא כשבמשך כל אותו הזמן לא יעלה על זכרונו את השי"ת כלל, ולא יתפלל אלא כמתעסק בעלמא.

לפני כששים שנה, בימי בחרותי, כשעדיין הייתי בעיר רודניק ופסקתי שם שאלות, נגש אלי יהודי בבית המדרש כשהתפילין של יד על זרועו, ושאלתו בפיו מה יעשה עתה אחר שמצא את עצמו כשהתפילין על ידו, ואינו זוכר אם עתה הניח תפילין של יד ועכשיו עליו להניח תפילין של ראש ולהתפלל, או שמא כבר התפלל וחליץ את התפילין של ראש ועתה עליו לחלוץ את התפילין של יד... וכי נאמר שהמתפלל באופן זה תפילתו נכנסת בגדר ספק התפלל ספק לא התפלל (ברכות כא).

עלינו להתפלל לכה"פ בכוונת פירוש המילות. בברכת אתה חונן נבקש מהשי"ת שיחננו בדעת, ובאמרנו "השיבנו אבינו לתורתך" נבקש מאתו ית' שיעזרנו לשוב בתשובה, ובאמרנו "סלח לנו" נזכור שהטאנו לפני השי"ת. אין דברינו עתה להתפלל בכוונות האר"י וכיו"ב, אלא עכ"פ להתפלל את התפילה כפשוטה, לבקש מהשי"ת כעני בפתח – תפילה לעני כי יעמוף – שיתן לנו מתנת חנם, ובשעה שאנו מתפללים נזכור שיש בורא עולם שאנו מדברים אליו עתה.

על כן לביל הסדר אין אנו מזכירים שמושה רבינו הוציאנו ממצרים, כי ודאי לגבי משה מילתא זוטרתא היא להוציא את בני ישראל ממצרים, אולם אין בזה נפק"מ לדיון, כי עלינו אין מוטל אלא לדעת היאך לעבוד את השי"ת, ולדעת את האמת שהשי"ת הוא הוציאנו ממצרים, ומה שהיה הדבר על ידי משה, אינו אלא בשביל שמושה עבד את השי"ת, וביטל את עצמו לפני אור אין סוף בבחינת "ונחננו מה" (שמות טו, ז) עד שנשפיע עליו כח אלקי ונשלח להוציא את ישראל ממצרים. ובה נדע שאפילו בדור שאין בו צדיק כמשה, אם נצחק אל השי"ת ישמע גם היום אל שוועתנו, וגם בזמן הזה יכול השי"ת להוציאנו ממצרים. ולהוציא מלב האפיקורסים האומרים שאי אפשר שיבוא משיח צדקנו בדור שפל כדורנו, כפי שפעם אמר לי יהודי אחד שהיה נחשב ל"חסיד", איך יתכן שלא בא משיח צדקנו כשהיינו בקליינווארדיין או בקלויזענבורג, ואילו עתה יבוא, ואני עניתי לו על אתר, הנך אפיקורס ואין רצוני להוסיף לדבר עמך. כפירה זו אינה נוגעת לאמונת ביאת המשיח בלבד, אלא נוגעת בכל עיקרי האמונה, כי השי"ת כפי שהיה פעם הוא גם עתה. על כל יהודי לדעת שכשהוא מתפלל היום "תקע בשופר גדול לחרותנו" יש בכח תפילתו לסייע שיתקע השי"ת בשופר גדול לחרותנו. וכאעשר נועק "אנא ה' הושיעה נא" ישמע ה' אל שוועתנו, שהרי השי"ת שומע את תפלת כל פה, אפילו לשוועת חיות ועופות.

איתא בכתבי האריה"ק (עיין בספר חרדים פ"ד בשנוי קצת) שפעם אחת שלח האריה"ק לאחד מתלמידיו שיצוה על ביתו כי נקנסה עליו מיתה. מיהר אותו תלמיד לבית האריה"ק ושאלו בכביה על מה יצא הקצף. אמר לו האריה"ק, הנה נמצאים בביתך תרנגולים שהטילו ביצים ויצאו מהם אפרוחים קמנים, ומכיון שמקום המים אשר הוכנו לצורך שתייתם היה גבוה מעט, נתנה שם אשתך קורת עץ שיוכלו האפרוחים לעלות עליו לשתות מים. האפרוחים הרעישו מאד והטרידו את דעתך מדבקות התורה, הלכת והסרת את הקורה, ולא יכלו האפרוחים לשתות וצמאו למים. השי"ת אשר רחמיו על כל מעשיו שמע את שוועת האפרוחים ונגזרה עליך מיתה. והוא כעין מה שאמרנו לגבי רבי (ב"מ פה). כשלא ריחם על העגל שהחביא את עצמו בין כנפי כסותו, הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין. וזה מעשה איום ונורא.

רחמי השי"ת הם על כל מעשיו, ובכל זמן, ואם השי"ת מרחם אפילו על אפרוח כשהוא בוכה, כל שכן שירחם על יהודי שעב"פ יש על פניו מעין צלם אלקים, ויש בו חלק מגשמה, וישמע אל שוועתו. והשוטה שאינו מאמין שאף בדורנו אנו השי"ת שומע תפילת כל פה אסור לו להתפלל, וברכותיו הן לבטלה רח"ל. על יהודי לדעת שכאשר הוא מבקש דבר מאת השי"ת, השי"ת שומע את תפילתו, וכאשר לבבו נשבר, שעליו נאמר (תהלים נא, יט) לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוה, גם כיום יוכל לפעול אצל השי"ת שימלא בקשתו. ואף מי שחטא, בכל זאת לא גרע מן האפרוח שאף עליו מרחם השי"ת, וגם הוא בכלל "ורחמיו על כל מעשיו". השי"ת יכול להושיענו בכל עת, כלשון המדרש (שמו"ר א, ז) אע"פ שאלו מתו [השבטים], אלקיהם של אלו לא מת. אף כי אברהם אבינו אינו עוד עמנו היום, אכן הלא אלקי אברהם נמצא עמנו ממש כפי שהיה בימי אברהם, וכשם ששמע אל תפילת אברהם אבינו כשהתפלל על סדום, כן ישמע גם היום את שוועת בני ישראל.

וכדי שלא יטעה אדם לתלות את יציאת מצרים במשה, ולדמות שבהעדר משה רבינו לא יתכן שנצא ממצרים ח"ו, אין אנו מזכירים את שמו של משה, כי בכל דור ודור ישנו "משה", וכל ת"ח הוא בכחינת משה, "משה שפיר קאמרת" (שבת קא:). בכל דור ודור כשיעמוד אפילו יהודי אחד בלבד ויתפלל אל השי"ת בלב נשבר ונדכה באהבה וביראה וישטח את תחינתו לפניו ית', יתכן בלא ספק שהוא לבדו יוכל לפעול אצל השי"ת את ביאת המשיח, כמו שאמרו בגמ' (יומא פו: ו) וכן הוא בוודאי (ו"ה נה דף ל), יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו, ואין צריך שיהא לא משה ולא אברהם. לכן אין כוונתנו להזכיר את יציאת מצרים שהיתה פעם, אלא חייב כל אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, כי גם היום יתכן לצאת ממצרים, ואף כיום אנו מצפים לישועת ה'. עלינו להוסיף עוד פרק תהלים ועוד פרק תהלים, עוד משנה, ועוד דף גמרא, ולהוסיף לשפוך דמעות לפני השי"ת עד אשר יתקיים בנו (דברים כו, ז) ונצעק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו.

נראה לפרש פסוק זה, כי הנה צעקת בני ישראל אל ה' היתה מצד שהוא אלקי אבותינו, אולם אין בטענה זו ממש, שהרי אף שאבותינו היו גדולים מאד מ"מ מה אנהנו. כמו שאמרו בגמ' (מנחות גג.) אי בר אוריין הוא יאי, אי בר אבהן יאי ויאי, ואי בר אוריין ולא בר אבהן אישא תיכליה. כיון שכן מה לנו להתפאר באלקי אבותינו בשעה שאין לנו שייכות אליהם, ומה לנו שאנו עובדים עבודה זרה כמצרים ועושים מעשים אשר לא יעשו לעווק אל ה'. בכל זאת וישמע ה' את קולנו ממעם אחר, יען כי "וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו", היינו שהשי"ת ראה את גודל הרציחות והעינויים שאומות העולם מענים את בני ישראל, והתכוון במצב בנ"י שאין להם לחם לאכול, והמה שפלים ונבזים, ועל כן שמע את צעקתם, שהרי במצב זה אין בכוחם להיות כאבותיהם, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו (ע"ז ג.). לכן אף שצעקנו אל ה' אלקי אבותינו שאין לנו שייכות להם, בכל זאת שמע ה' את קולנו מפני שראה את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו.

הלא בודאי לא יתכן לומר שלא תיקן אברהם אבינו תפילת שחרית אלא לאנשים כערכו, והאיש שאין תפילתו זכה כתפילתו של אברהם אבינו על סדום לא יתפלל, ובהכרח שכאשר אנו מתפללים אל השי"ת כפי יכולתנו, ואנו שופכים את נפשנו לפני ה' עד מתי לא תרחם ציון, השי"ת שומע את תפילתנו, שהרי הוא שומע תפלת כל פה של כל יהודי ויהודי, ובכל דור ודור, ואין לך יהודי שאין בכוחו לבקש מאת השי"ת.

על כן אין לנו לספר את יציאת מצרים כסיפור שעבר, אלא עלינו לדעת שגם היום מבלעדי משה יתכן שנצא ממצרים. כפי שאנו אומרים כליל הסדר בנוסח הברכה, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים וגו', כן יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים וגו'. וכל יהודי האומר ברכה זו בציפיה ובלב שלם והיתה תפילתו שגורה בפיו, הרי לבו סמוך ובטוח שבחג השבועות הבא לבטח כבר נהיה בירושלים כלי שום ספק.

מטעם זה אנו מחלקים בליל הסדר את אמירת ההלל, ומפסיקים באמצע באמירת "שפוך חמתך", כי בשני הפרקים הראשונים אנו מהללים את השי"ת על גאולת מצרים, ואילו קודם אמירת חלקו השני של ההלל אנו מוזגים כוס של אליהו ואומרים "שפוך חמתך" וממשיכים לומר את ההלל לשמוח ולהלל את השי"ת על אותה ישועה שפעלנו באמירת "שפוך חמתך", כי לבטח עתה כבר יבוא אליהו הנביא עם משיח צדקנו. וזהו ענין מוזגת הכוס של אליהו, כי עתה לבנו סמוך ובטוח שהנה אליהו הנביא בא, וכבר אנו מוזגים לו את הכוס שאם יבוא עכשיו יהא מוכן לפנינו לשתות. באותה שעה אנו בטוחים שעתה הוא זמן הגאולה כפי שהיו בטוחים בני"י במצרים בשעה שאמר משה לפרעה (שמות י, כט) כן דברת, ופרש"י, יפה דברת ובזמנו דברת. ולכן אין אנו מזכירים שמושה הוציאנו ממצרים, שהרי השי"ת הוציאנו, והוא ית' חי וקיים לעד ולנצח נצחים.

אלמלי היו בני ישראל נופלים ח"ו בטעות זו לדמות שמושה רבינו ברוב גדלו לבדו הוא שגאלם ממצרים, ואילו בשאר גלויות שאין ביניהם משה אי אפשר שיגאלו בני ישראל, ושוב אין להם עוד שייכות אל השי"ת ח"ו, היה נחשב הדבר לפגם לגבי משה רבינו, והיה נענש כפי שנענש הניאל על כך שבנינו נפלו ישראל לאפיקורסות, כי דבר זה הוא יסוד היסודות ועמוד האמונה בכלליות התורה, שהשי"ת הוא פועל הכל ולא אחר, וכפי שעשה עמנו נסים בימים ההם כן יעשה עמנו בכל עת וגם היום.

בוה יל"פ הכתוב, וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו וגו', ויל"ד הרי משה לא היה בכלל השעבוד, וא"כ מה עשה ה' למשה. ולדרכינו המכוון בוה, שמעלה זו עשה ה' למשה, שכל ישראל ידעו "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים", שברוב קדושת משה ידעו כל ישראל שהשי"ת הוא שהוציאם ממצרים, ולא שנג אפילו יהודי אחד לתלות את הגאולה במשה. בוה נדע שאין שום חילוק בין דורם של יוצאי מצרים לדורנו, כי השי"ת שהיה במצרים נמצא עמנו גם היום בשנת תש"מ, לא נהיה זקן ולא תשש כוהו, הוא צופה הכל ויודע הכל ומנהיג את הכל ואין עוד מלבדו.

וכאשר נתכונן בדברים אלו תעלה שמחה בלבבנו ורגלנו יצאו במחול, שהרי לא חסרנו דבר, כי השי"ת כאז כן הוא עתה. לא אברהם אבינו ולא משה רבינו פעלו, לא זקה"ק נמצאו ואף לא הבעש"ט הק' עשו כלום, אלא הכל הוא מעשי הקב"ה. וכיון שהשי"ת נמצא עמנו הרי שוכן בתוכנו הצדיק הגדול ביותר, כפי שאמר פעם חסיד אחד בדרך הלצה, לא יפלא בעינינו גודל מעלתו של השי"ת, שהרי הוא ית' זכה להכיר הרבה צדיקים... השי"ת המהות כל הייות הוא הינו הצדיק הגדול ביותר, והוא נמצא גם בזמננו, היה הוה ויהיה. על כל יהודי לדעת שבכל הצמרכויותיו אין לו לפנות לאף אחד זולת אל השי"ת לבדו, אין לו לפנות אל המלאכים וכדו', אלא עליו לדעת הכתובת של השי"ת, ורק אליו יפנה.

חוששני לומר, אולם יתכן שאותם גדולים שהתנגדו לדרך הבעש"ט היה מחשש זה שחששו שמא על ידי מופתי הצדיקים יסיחו המון העם את דעתם מהשי"ת. וכדי לבאר את הדברים אספר מעשה שהיה. פעם אחת בא אל רבה"ק מלובלין זי"ע יהודי כפרי, בור ועם הארץ, חשוך בנים, ושטח את תחינתו לפניו שיפקד בורע של קיימא, אמר לו רבה"ק מלובלין שאם יתן לו סך נ"ב רייניש יפקד בוש"ק. הלה שלא היה עתיר ממון היה קשה בעיניו מאד לתת סך גדול כזה פרי עמלו שנים רבות, והתחיל לבכות לפני רבה"ק מלובלין שירחם עליו, ואף קרא את אשתו להיות עור כנגדו לבכות ולזעוק לפני רבה"ק מלובלין. בתוך הדברים הציע לפני רבה"ק מלובלין שיתפשר עמו על סך עשרה רייניש, אולם רבה"ק מלובלין בשלו, אפילו אם תתן לי חמשים ואחד רייניש עם צ"ט פרוטות לא אקחם, ולא תפקד בוש"ק אלא אם תתן לי נ"ב רייניש, שבכל רייניש יהיו מאה גראצע, אפילו פרוטה אחת לא פחות. תלמידיו הקדושים אף שח"ו לא הרהרו אחר רבם, מ"מ היה הדבר לפלא בעיניהם. הלך היהודי הלו וצרור כספו עמו ופרט את כל מעותיו לכסף קטן, וחזר לבית רבה"ק מלובלין כשצרור גדול מלא פרוטות עמו ושטחם על פני כל השולחן, ואמר, ראה נא רבי הבאתי לפניך שולחן מלא מעות, קחם נא וברכנו.

אכן רבה"ק מלובלין לא אבה לשמוע עד שיתן לו את מלא הסכום. הלה יצא מכליו ונטל את צרור כספו, ואמר לאשתו, הבה נא נלך לביתנו, השי"ת יעזרנו בין כך ובין כך. מיד נענה רבה"ק מלובלין ואמר לו, עתה כבר נושעת.

יהודי זה שכח לגמרי ממציאות השי"ת וסבר שהרבי יכול לפקדו בזש"ק, ובאמת אף כי מעלת הרבי גדולה עד מאד, בכל זאת אין בכח הרבי לתת זש"ק, ורק השי"ת יכול להושיעו כי הוא ישביר ויוליד (ע"פ ישעיה סו, ט). וכיון שיהודי זה הסיה את דעתו מהשי"ת, היו כל השערים נעולים מפניו, והיה רבה"ק מלובלין מוכרח לדחוקו עד שכבר כלו כל הקיצין ונוכר בהשי"ת, ואז היה במציאות שיוושע. כן גם אנו אין לנו לאבד את בטחוננו בה' בכל מצב שיהיה, כאמור (ירמיה יז, ז) ברוך הגבר אשר יכמה בה' והיה ה' מבטחו. ואין שום חילוק אם יש עמנו צדיקים אם אין, ואם דורנו הוא דור חשוב או שפל, כי איך שלא יהיה השי"ת עמנו בכל עת ורחמיו על כל מעשיו.

בדרך זו נלך לבאר הפסוקים (שמות יז, ז-יז) ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלקים בידי. ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה ואהרן וחור עלו ראש הגבעה. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, וידי משה כבדים וגו', ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. ויאמר ה' אל משה וגו' כי מחה אמתה את זכר עמלק מתחת השמים. ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי. ויאמר כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. וסמך ליה וישמע יתרו וגו'. וכבר פירש רש"י לבאר הסמיכות, מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. ועוד רבו הדקדוקים באלו מקראי קודש, ונבאר הפרשה ומילא יתבאר כל הדקדוקים.

תחילה נקדים לבאר היאך היה אפשר שיסתפקו בני ישראל היש ה' בקרבנו אם אין, הכי לא ראו את הנסים והנפלאות שהפליא השי"ת לעשות עמם בקריעת ים סוף וכדו', ואיככה עלה עתה ספק בלבם. אכן הנה בבוא בני ישראל לרפידים רפו ידיהם מדברי תורה (סנהדרין קו, ג), וכבר פרש"י עה"פ (דברים יא, טז) וסרתם ועבדתם אלהים אחרים, שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע"ז, ולכן הגם שעד הנה לא טעו בני ישראל לתלות את הגדולה במשה, וידעו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, מ"מ עתה כיון שרפו ידיהם מדברי תורה נפלו ברשת טעות זו לדמות שרק בשביל משה זכו לכל הנפלאות האלה. אשר על זאת אמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"ה) ולא עם הארץ חסיד, וכבר אמרתי שאין כוונת התנא לומר שכך הוא המציאות שאין עם הארץ חסיד, אלא כוונתו להורות איסור, שאסור על עם הארץ להיות חסיד. היינו לפי שאם עם הארץ יהא חסיד, הוא עלול להיות מחרף ומגדף ח"ו לתלות את הגדולה ברבו ולשכוח לגמרי את השי"ת. כפי שסיפר זקה"ק מגארליץ זי"ע בדרך הלצה עוד בימים ההם, פעם אחת נקלעו שני חסידים של שני אדמורי"ם לפונדק אחד, פתח אחד מן החסידים והתחיל לספר את מופתיו הגדולים של רבו אשר השי"ת מקיים את כל היוצא מפיו. נענה חבירו החסיד ואמר, לא אוכל להתפאר שהשי"ת מתיירא מרבי, אולם זאת אדע לבטח שהרבי אינו מתיירא מהשי"ת...

האיש העוסק בתורה, אזי התורה"ק מלמדתו להבין מה הם מעשי צדיקים, ונותנת בו בינה לדעת אלו דברים לנהוג כמעשי רבו, ובאלו דברים אין עליו לנהוג כמותו, אבל לולא לימוד התורה עבודתו פסולה רח"ל. וכיון שרפו ידיהם של בני" מדברי תורה, מיד אף כי בודאי לא נשכח מלבם כל הנסים שנעשו להם בים סוף, מ"מ עדיין הסתפקו היש ה' בקרבנו, כי סברו שהכל מעשי ידיו של משה, ומעו בהגשמה וכדו'.

בזה יובן לנו דבר פלא, מה אירע לפתע במלחמת עמלק שהיה משה צריך לתפילה ותחנונים ולעזרת יהושע אהרן וחור. וכי כשהביא משה את עשר המכות לקח עמו שלשה אנשים לסייעו בתפילה עד בא השמש, ומכל שכן על ים סוף שאמר לו הקב"ה מה תצעק אלי (שמות יד, טו), ומה אירע עתה שהיה משה צריך לגזור תענית ציבור (רש"י שמות יז, י), ולשלוח את יהושע להלחם, ולעלות עם אהרן וחור לראש הגבעה, ולשאת את ידיו למעלה.

וכבר אמרו בזה בזה"ק ע"פ קבלה (ה"ב סה:): שמלחמה גדולה כזו לא היתה מעולם ולא תהיה עוד. ומ"מ ע"פ נגלה צ"ב על מה היה משה צריך להרעיש עולמות כל כך. גם יפלא שאף בסופו של דבר לא נכרת זכר עמלק כפי שהטביע משה את המצרים בים סוף, אלא ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב בלבד, ולא השמידם.

אלא שכל עוד האמינו בני ישראל בהשי"ת כפי שעשו במצרים בשעה שבא אליהם משה ועשה לפניהם את האותות, שהעידה עליהם תורה (שמות ה, לא) ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עניו ויקדו וישתחוו, ותיכף ששו והאמינו בישועת ה' באמת, אזי נעשו להם כל הנסים בקלות כקליפת השום. אולם עתה שנפלו ברשת הטעות רח"ל ושכחו את ה' מושיעם, ותלו את גאולתם במשה, כסבורים שכל הנפלאות שנעשו עמם היו רק בשביל משה, ובהעדר משה אין עוד כלום, מיד גבר כח הטומאה עד מאד ויבוא עמלק וילחם עם ישראל.

וכדי לבטל את הטעות הלזו, היה משה רבינו מוכרח לעלות לראש הגבעה דייקא, ודאי לא עלה לראש הגבעה, כדי להיות יותר קרוב אל ה', אלא עלה למקום גבוה כדי שכל ישראל יראו שאף משה רבינו מוכרח לעמוד ולהתפלל אל השי"ת. באותה שעה אירע לבני ישראל כפי שאירע לאותו איש כפרי שבא אל רבה"ק מלובלין, שכל עוד ששמו מבטחם במשה לא היה אפשר שיוושעו, ואך אחר שראו בני ישראל שאף משה מתפלל אל ה', וגם המה מפחד עמלק שמו אל לבו לצעוק רק אל השי"ת, עשו והצליחו. [הן אמת שהיה מותר להם להזכיר גם את זכותו של משה, ובלבד שידעו שהשי"ת לבדו הוא עושה הכל]. והיה כאשר ירים משה ידו להתחנן אל ה', והבינו בני ישראל שגם משה מצד עצמו אין בכוחו לעשות מאומה, אלא אף הוא צריך להגיע לעזרת השי"ת, אזי וגבר ישראל, ואילו כאשר יניח משה את ידו, ודימו בני ישראל לומר שכבר פעל משה רבינו בכוחו לנצח את עמלק, וסמכו על משה, מיד וגבר עמלק. ואחר כל זאת עדיין גרם החטא ולא השמידו בני ישראל את עמלק לגמרי, אלא רק ויחלוש יהושע את עמלק, בעון חסרון האמונה אשר שכחו את ה' וסמכו על משה.

ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, למען ידעו ישראל לדורי דורות, כי מחה אמחה את זכר עמלק, שרק אנכי אמחה את עמלק ולא אחר, ולא יטעו בני ישראל לומר שלא יתכן שימחה שם עמלק אלא בדור שיש בו צדיק כמשה רבינו או כדוד מלך ישראל, אלא ידעו שאפילו בדור שכולו חייב רח"ל, שלא יהיה בכל הדור ההוא אדם שיחא אפילו חלק מני אלפי אלפים ממעלת משה רבינו, בכל זאת השי"ת לבדו ימחה את זכר עמלק, ולשמע בשורה זו שמח משה, ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי, כלומר, לא אני משה הוא העושה נסים, אלא הכל ידעו כי רק ה' נסי. ועוד הודיע את בני ישראל ויאמר, כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. אלמלי היתה המלחמה תלויה במשה לא היתה מחיית עמלק אפשרית אלא בדור כדורו של משה, אך כיון שמלחמה לה' בעמלק, אזי יתכן שתהא מלחמה זו מדור דור, בכל דור ודור אפילו בדור שפל ומגושם. כי איך שלא יהיה השי"ת חי וקיים, ובכוחו למחות את זכר עמלק אף אם יגבר מאד, ולהכרית את כל הטומאה כרגע. בפסוקים אלו נולדה ישועתן של ישראל, ובקריאת פסוקים אלו מתעוררים כל ישראל לצפות לישועה, ולא להמתין על צדיק כמשה, כי השי"ת יעזרונו בכל מצב.

והנה לכאורה יש לתמוה על יתרו, למה זה התמהמה לבוא אל משה רבינו עד הנה, הלא היתה עמו צפורה אשת משה ובני משה, הרי את אליליו כבר השליך מלפני זמן רב, ונידוהו אנשי מדין, ומדוע מיאן עד עתה ללכת לראות את משה חתנו, ומה אירע לפתע עתה שחזר בו והתיישב למהר ללכת את משה. אלא שלאמיתו של דבר היה יתרו שחיבב את התורה הפץ ללכת אל משה, אולם השקפתו היתה כהשקפת המתנגדים, ומכיון ששמע שמשה עשה נסים ונפלאות ומופתים גדולים, חשש יתרו – שכבר השליך את כל העבודות זרות ועבודות פסולות שבעולם אחרי גוו – שמא יטעו ויתלו את הגדולה במשה, על כן מיאן לקחת את נכדיו אל משה, כי ירא פן יטעו לומר שאביהם הוא עשה את כל הנפלאות האלו. ולדעתו היה עדיף שישארו במדין, וידעו שאף במדין

במקום שנמצאים רק גויים גם שם אפשר לעבוד את ה' אפילו באין משה, ממה שיצאו למדבר ויטעו שאין המה צריכים להגיע אל השי"ת, ולכן החזיק את נכדיו גרשם ואליעזר עמו במדון, להורות להם שאף במדון שכל אנשיה עובדים ע"ז, גם שם נמצא השי"ת, ואנו עובדים אותו. אוי לו לאדם שמועה לומר שרק בירושלים או רק בווייליאמסבורג וכדו' יכולים להיות יהודים, ושמות היא, אלא על יהודי לעבוד את השי"ת בכל מקום שהוא, וכמו שכתב בשו"ת מהר"ם שיק אודות קהילה שהרפורמים בימים ההם איימו שינעלו את שערי ביהמ"ד, והשיב המהר"ם שיק, מה בכך שינעלו את דלתות ביהמ"ד, הרי השי"ת שומע את תפילות ישראל גם כשהם מתפללים בבתיהם.

אכן כאשר שמע יתרו את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו, שאף אחר כל הנפלאות יודעים בני ישראל "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים", ואין הם תולים את גאולתם במשה, מיד נעשה גם הוא ל"חסיד" וגמר בדעתו ללכת אל משה, בראותו את גודל קדושתו של משה, שהוא משפיע על בני ישראל לכל יטעו לתלות בו את ישועתם. וזהו שפירשו חו"ל, מה שמועה שמעו ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. בקריעת ים סוף ראה שלא התפללו בני ישראל אלא אל ה' כדכתיב (שמות יד, י) ויצעקו בני ישראל אל ה', ואף משה לא היה בכחו לעשות מאומה עד שאמר לו השי"ת דבר אל בני ישראל ויסעו. כזאת ראה גם במלחמת עמלק שאמר משה ה' נסו, והבינו כל ישראל שאין להם לפנות אלא אל השי"ת. וכיון ששמע יתרו את קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, מיד הלך אל משה, כי חסיד כזה – להיות חסיד של השי"ת ולדעת את מעלת משה – הסכים אף יתרו להיות.

יעזור השי"ת ויחונן את בני ישראל בדעת ללכת בדרכי אבותינו אף בדור הזה שהנסיונות בו קשים עד מאד, מי שענה לאבותינו על ים סוף הוא יעננו וירחם עלינו וירא בשפלות עמו ישראל אשר אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים (סוטה מט:). אף בשעה שהחשכות גדולה. כאשר שמעתי מהרה"ק מנאסוד זצוק"ל שאמר בדרך הלצה, אכן אמרו אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, אמנם אין משענת זו דומה לטובע הנאחו בקש, שהרי משענת אבינו שבשמים היא משענת חזקה וטובה להישען עליה. השי"ת יחננו בדעת להבין דברים אלה, ולדעת שעלינו לפנות אל השי"ת, ולבקש ממנו את כל צרכנו. כל אחד יעורר רחמים על בני ישראל בפרט באלו ימי הרחמים הבעל"ט, השבת החשובה שבת יתרו, ולאחר מכן שבוע פרשת משפטים שהוא השבוע האחרון מימי השוכבי"ם, ואחריהם קרבים ובאים חדשי אדר וניסן שהם ימי נסים לבני ישראל. אף אם היסרנו במשך חמשה השבועות שעברו, עדיין אפשר בשבוע האחרון שנשאר לפעול ענינים גדולים מאד, כי שבוע זה הוא הכולל את כל ימי השוכבי"ם, וכימים אלה נקבל עלינו להתנהג בקדושה ובטהרה. ויעזרנו השי"ת שיתקיים בשונאינו מקרא שנאמר (שמות יד, יג) לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם, ויהי החודש הזה סוף וקץ לכל צרותינו תחילה וראש לפדיון נפשנו ברוחניות ובגשמיות, ונגאל בגאולת עולם במהרה בימינו אמן.

תוכן הענינים:

- בדין השתחואה לדבר שבקדושה.
- לימוד חכמת הקבלה יהא רק כדי ללמוד הימנה דרכי עבודת ה' ולא לשם ידיעה בעלמא.
- הצדיקים משתמשים בכל אבריהם רק לעבודת השי"ת.
- תכלית הנסיעה לצדיקים וסיפור מעשיהם הוא רק כדי ללמוד מהם איך לעבוד את ה'.
- עלינו ללמוד מוסר ודרך עבודת ה' מכל סיפורי התורה, ולבקש להגיע למדריגת האבות ומשה רבינו.
- השי"ת שומע תפילות כל פה בכל דור ודור אפילו כשאין עמו צדיקים.
- השי"ת עושה לנו נסים אף כשאין בנו צדיקים, ואף על ידי אנשים כערכנו יתכן להחיש את הגאולה.
- כשצדיקים עושים מופתים עלינו לזכור שהכל הוא מעשי ידיו של הקב"ה בלבד.

לע"נ הרה"ח מוה"ר חיים בהר"ר אליעזר אבא ז"ל
נלב"ע כ"ו שבט תשד"מ לפ"ק – ת. נ. צ. ב. ה.
הונצח ע"י בנו
הרה"ח מוה"ר ארי' לייב לעדערמאן הי"ו

גליון זה נדבת
הרה"ג מוה"ר מנחם מענדל קליין שליט"א
לרגל שמחת נישואי בנו
הבה"ח המו"מ בתויר"ש בנשיק כמר נפתלי צבי ני"ו
למז"ט ובשטומ"צ

גליון זה נדבת
הרה"ח מוה"ר יוסף יחיאל גאלדבערגער הי"ו
לרגל שמחת הולדת הנכדה צביה שתחי'
בת לחתנו הרה"ח מוה"ר נחמן ראזענבערג הי"ו
למז"ט ובשטומ"צ

גליון זה נדבת
הרה"ח מוה"ר יצחק יהושע שווארטץ הי"ו
לרגל שמחת נישואי בתו
עב"ג הבה"ח המו"מ בתויר"ש כמר מנשה איצקאוויטש ני"ו
למז"ט ובשטומ"צ

גליון זה נדבת
הרה"ח מוה"ר שמואל צבי רייכמאן הי"ו
לרגל שמחת תגלחת בנו שלמה נ"י
למז"ט ובשטומ"צ

גליון זה נדבת
הרה"ח מוה"ר נתן שמעון לעפקאוויטש הי"ו
לרגל שמחת הולדת הבת שרה לאה שתחי'
למז"ט ובשטומ"צ

מכון להוצאת דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקללה"ה
שע"י איגוד חסידי צאנז

(718) 431-1055